

TÖRTELI TELEK MÁRTA

Újvidéki Egyetem,
Interdiszciplináris és Multidiszciplináris Tanulmányok
és Kutatások Központjának Szervezete
ACIMSI
ttmarta76@gmail.com

KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSÚ SZÖVEGEK KREATÍV OLVASÁSÁNAK FEJLESZTÉSE AZ ANYANYELV TANÍTÁSÁBAN

A doktori disszertációban a különböző típusú szövegek kreatív olvasását fejlesztő módszereket, eljárásokat vizsgálom, ugyanakkor egy a Vajdaság területén folytatott empirikus kutatás eredményeinek összefoglalását is bemutatom, az általános iskola negyedik osztályos tanulóinak szövegértési képességeire és olvasási szokásaira vonatkozólag.

A dolgozat első fejezetében a kutatási célokat, feladatokat, az alkalmazott módszereket és a hipotéziseket vázolom fel. A második fejezetben a szövegértés tudományterületén folytatott kutatásokat mutatom be, melyek egységesen a reading literacy, szövegértés fogalmát alkalmazzák: a különböző szituációkhoz kapcsolódó írott szövegek megértésének és feldolgozásának képességét vizsgálják. Ezen mérések nyomán általános tendenciák rajzolódnak ki, amelyek a pedagógiai gyakorlat számára irányadók lehetnek.

A szöveg kapcsán kijelenthetjük, hogy a maga referenciahálózatával egy lehetséges világot hoz létre a megértésben, a szöveg közvetlenül megragadható jelentéshálózata mögé olyan összefüggésrendszert állít, amelyben a szöveg elemei, állításai megérthetővé válnak. A dolgozatban – a kutatás alapján – kiemelem, hogy a szövegértés feltételei a következők: fejlett olvasástechnika, a szókincs, szintagma- és mondatértés, a következtetések levonása, a szöveg tagoltsága, a szövegszerkezet felismerése, a szövegtípus belső képe (mentális térképe), az írott szövegben a vizuális vezérlés (a szövegforma) és a nyelvi vezérlés, a retorika ismerete, a vizuális kontextus (ábrák és illusztrációk) figyelembevétele (az

egymással komplementáris szöveg és ábra értelmezése), a stílus (a stílusregiszter) azonosítása, nagyobb munkamemória-kapacitás, a tudáskeret (világismeret), a megértési folyamat monitorozása stb. Rávilágítok, hogy ha az értő olvasás folyamatának bármely komponense hiányzik, vagy nem megfelelően működik, akkor a szövegértés és az információfeldolgozás sikertelen vagy nem eléggé hatékony. A disszertációban bemutatom a szövegértési deficitek megnyilvánulási formáit, s az okokra is fényt deríték.

A PISA-vizsgálatok háttérkérdőíveiből kiderült, alapvetően kisiskoláskorban dől el, hogy elkötelezett olvasó válik-e valakiből. Az olvasóvá nevelés éppen ezért fontos eleme az alsó tagozatos olvasástanítás és az irodalmi nevelés célrendszerének. A kutatásom emiatt kitér az olvasóvá nevelés metodikájára és annak lehetőségeire.

A mesehallgatás a belső képteremtés alapja, és a gyermek a későbbiek során ezáltal válhat jó olvasóvá. A dolgozatban a meseértelmezés terén egy sajátos dichotómiára hívom fel a figyelmet, a tündérmese két igencsak eltérő megközelítésére. A szakirodalmi összehasonlítás során Vlagyimir Jakovlevics Proppot és Bruno Bettelheimet állítom szembe. A Propp által analitikus módon meghatározott szerkezetű mese hallgatása és olvasása lehetővé teszi, hogy a gyermeknek megfelelő gyakorlata legyen a belső kép készítésében, s így értő olvasóvá váljon. A kritikai és kreatív olvasás fejlesztését segíti elő a gyakorlatban. A dolgozatban a mesefeldolgozás feladattípusai, a tevékenységformák, szó- és írásbeli feladatok kapnak hangsúlyos szerepet. Ugyanakkor lényeges tényként kezelem, hogy az érzelmi intelligencia (EQ) fejlesztésében a mese fontos szerepet tölt be.

A különböző szövegek értő olvasásának lehetőségeit körbejárva kiemelem, a vers módszeres vizsgálata során rá kell világítanunk, hogy a költő milyen nyelvi-stilisztikai jelenségeket milyen funkcióban használt fel. Miután részleteiben is elemeztük a verset, körvonalazzuk a szöveg üzenetét. Eközben valamennyi nyelvi-stilisztikai eszköz (hang, szó, kifejezés, mondat, szövegtani jelenség, kép stb.) jelentését, stílusértékét, azaz funkcióját számba vesszük. Lényeges megfigyeltetni a költői kifejezőeszközöket. A költői hatás alkotóelemei az egyszerűbben megfejthető hangutánzó, hangulatfestő szavakon át a hangulatteremtő alakzatokig (halmozás, fokozás, ismétlés) terjednek. Az érzékletesség és a hangulatosság kiemelt hordozói a megszemélyesítések, a hasonlatok, a metaforák. Mindezek megközelítése a nyelvi jelenségek kibontásával, jelentésük sokrétűségének felfedezésével történhet. Ugyanakkor jó esetben a forma, valamint a kisebb szövegegységek elemzése, értelmezése a szövegegész üzenetéhez visz közelebb. Az elemzésnek az analízistól a szintézis felé kell haladnia, a versszöveg értelmezéséhez kell újra eljutnunk. A dolgozat kitüntetett szerepet szán a kortárs gyermekverseknek.

Megállapítom, hogy a szövegnyelvészeti alapozású kreatív-produktív feladatok a verseket összekevert vagy hiányos részeikből megalkottatják, újraalkottatják, azaz a tanulókat bevonják a poézis tevékenységébe. Ezzel mozgásba hozzák a szövegtani ismereteket, s a diákok az így nyert ismeretekre támaszkodva hajthatják végre az eredeti szöveg analitikus elemzését. Ezért villantom fel a kreatív-produktív gyakorlatokat, és illusztrálok azok alkalmazási lehetőségeit az anyanyelvi órákon. Ezen gyakorlatok során az olvasó megismeri a nyelv jelentésképző erejét, ez által pedig a lírai műfajok szövegértő olvasását fejleszti, gyakorolja. Mivel a szövegek megértése hat a szöveg létrehozásának képességére, növelve a nyelvi tudatosságot és a nyelv kreatív lehetőségeinek felismerését, így a kreatív írás tanításának módszereit is felvázolom a dolgozatban. A recepció különböző fokozatain előforduló, szorosabb és tágabb értelemben vett kreatív írásgyakorlatok hatásmechanizmusát mutatom be; az írásközpontú írás elmozdulását az olvasóközpontú szövegek alkotása felé.

A médiumköziség, a kulturálisan nyugtalanító hibriditás összetett jelenséget is vizsgálom. Rávilágítok, hogy a képvers milyen olvasói pozíciókat, olvasási alternatívákat ígér, milyen utazásra ragad el bennünket. Rámutatok, hogy a kevertnyelvű képversek értelmezése során az olvasást a kép látványa vezeti, s a látványt a szöveg olvasása is megerősíti. A szöveg (képvers) megértését a szituatív és pillanatnyi megértések állandó korrigálása és kiegészítése eredményeképpen létrejövő integratív megértésként jellemzem, s a megértés hermeneutikai körét/spirálját utazásnak tekintem, mely mindig egyedi és megismételhetetlen. Nyomatékosítom, hogy az oktatásban ennek a látásmódnak az elsajátítása, a medialitás elfogadása, adekvát értelmezése lenne a célunk. A monogramokat, a tágabb értelemben vett vizuális költeményeket, a kollázsokat, a képes regényeket, valamint a gondolatfotókat kellene a vizuális költészet tárgykörében tanítanunk.

A képregény – mint multimediális szöveg – értelmezése során, a filmnézéssel ellentétben a tanulónak használnia kell a fantáziáját, szimbólumokban kell gondolkodnia, valamint fel kell fognia, meg kell értenie a kevésbé részletesen ábrázolt képi információt, ugyanis a történet nem a lapokon, hanem a tudatukban áll össze, a képzeletünkben játszódik le. A képregényes feladatok ilyen szempontból igen hasznosnak bizonyulnak; elősegítik a szövegértési kompetencia fejlődését. Az irodalmi adaptációk nem helyettesíthetik ugyan az eredeti műveket, ám segítségükkel végezhetünk komparatív vizsgálatokat, és kreatív feladatokat is készíthetünk belőlük, melyek motiválhatják az adott mű befogadását, feldolgozását. Erre kerestem példákat, és módszertani segédletet is kidolgoztam.

A szövegértő olvasást jelentős mértékben fejleszti, ha különböző típusú szövegeken gyakoroltatjuk a tanítványainkat. Az oktatásban viszonylag ritkán tárgyalt szövegtípus a reklám mint multimediális szöveg, habár egyike a gyerekek,

a fiatalok körében népszerű szövegeknek. A reklámok kitűnő példatárakat nyújtanak a szövegértés fejlesztésére, hiszen gyakoriak bennük az implicit tartalmak, az utalások (a manipulációk). Vagyis módszertani szempontból igencsak hasznos a feldolgozásuk. Meg kell láttatnunk tanítványainkkal, fel kell ismertetnünk velük, hogy a több csatornán érkező üzenetekben minden résznek informatív, sőt érvelő funkciója van, és a különböző részek kiegészítik egymást, hatnak egymásra. A multimediális olvasni tudás azt jelenti, hogy ugyanúgy értjük a szövegek írott és képi üzeneteit is, azaz jártasak vagyunk a párhuzamos információfeldolgozás stratégiájában, sőt képesek vagyunk kritikusan értelmezni őket. Itt kell felhívni a figyelmet a módszertan múlhatatlan feladatára. A kritikus gondolkodás fejlesztését idejekorán el kell kezdenünk, hogy ezáltal gondolkodó felnőtteket neveljünk. A konkrét költészet eszközeivel élő reklámok megközelítési módszere a retorikai elemzés, melynek első lépése a műfaj (beszéd faj) megállapítása, majd feltárjuk a szöveg érvelését. Fontos elméleti célkitűzésünk a reklámok gondolatiságának, szimbolikus tartalmainak, üzeneteinek vizsgálata, tematizálása. Ugyanakkor motiváló lehet tanulóink számára a reklámszövegek stilisztikai elemzése, hasonló alkotása és más szövegekkel való összevetésük, valamint az egyes irodalmi művek feldolgozása egy-egy aktuális reklámszöveg elemzésével összekapcsolva.

A dolgozat arra is rávilágít, hogy az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával megalapozhatjuk a hatékony, önálló ismeretszerzés kompetenciáját, ugyanis a különböző tantárgyak tananyaga jórészt e szövegtípusra épül, így az ilyen jellegű szövegek értő olvasása lényeges. Mivel a tankönyvi szöveg ehhez a szövegtípushoz sorolható, értő olvasását szintén vizsgálom munkámban. Megállapítom, hogy a szövegtagolás és a gondolati egységek; a mondategész kapcsolata a szövegegésszel; a mondategészek kapcsolódása egymással; az összetett mondatok tagmondatainak kapcsolódása; a mondategységek szerkezeti hiányossága; a mondategységek szerkesztettsége és a lexikai anyag (a szakszavak, idegen szavak és archaikus szavak száma; az igék és a főnevek aránya stb.) mérvadó a tankönyvi szöveg érthetősége és tanulhatósága szempontjából.

Mint ahogy a posztmodern társadalomban a digitális szövegek értő olvasása elengedhetetlen, a már említett szövegtípusokon túl a hipertext is a kutatás tárgyát képezte. A dolgozatban rávilágítok, hogy a digitális szövegek esetében mennyiben más az információ elsajátításának a stratégiája, hogy valójában az olvasás a komplex információkezelés irányába mozdul el. Mindebből következően az elektronikus-digitális média korában az olvasás tanítása nem elegendhet meg az alfabetikus írás értelmezési képességének elsajátításával. Ezért tipologizálom az elektronikus közegben elkülöníthető olvasási eljárásokat, és feltérképezem az „értelemképző” olvasást elősegítő eszközöket.

A különböző típusú szövegek kreatív olvasásának elméleti-módszertani alapvetését követően az empirikus kutatás módszertanát és eredményeit ismertetem a doktori disszertációban. A statisztikai adatok kvantitatív és kvalitatív elemzését közlöm. A kutatási probléma: különböző típusú szövegek kreatív olvasásának fejlesztése a magyar nyelv tanításában. A kutatás tárgya: a különböző olvasási módok fejlesztése a szépirodalmi, az ismeretterjesztő, a publicisztikai, a dokumentum típusú szövegek, használati utasítások, a multimédiális és elektronikus szövegek stb. kapcsán. Az olvasási cél változtatása szövegtípustól függően (szövegtípushoz kötődően). A kutatás célja: a szövegértési képesség fejlettségi szintjének megállapítása az általános iskola negyedik osztályában.

A kutatás nem véletlenszerű minta vizsgálatával zajlott. A mintához 800 tanuló tartozik: a tömb-, a szórvány- és a szigetmagyarság területén élő tanulók. Az adott területekről 567, 215 és 18 tanuló vett részt a felmérés során.

a) A tömbmagyarságot, a szórványmagyarságot és a szigetmagyarságot tekintve az általános iskolák 4. osztályos tanulóinak szövegértési teljesítményét mértem fel a kutatás során. A magyarság három nagy területének leíró statisztikai adatai (a számtani középértékek és a szóródás mérőszámai) nem tükrözik egyértelműen a statisztikai sorok különbözőségét, ezért a t-tesztet alkalmaztam. A t-teszt értékei alapján arra következtethetünk, hogy a tömb-, a szórvány- és a szigetmagyarság mintájának szövegértési teljesítménye közötti különbség statisztikailag nem jelentős, vagyis a kutatás 1. alhipotézise nem igazolódott be, ugyanis a tanulók nyelvi környezete nem befolyásolja szövegértési képességük fejlettségi szintjét.

b) A kutatás során alkalmazott Pearson-féle korrelációs együttható segítségével megállapíthatjuk, hogy a szövegértési teszten elért pontszám és az anya iskolai végzettsége, valamint az elért pontszám és az apa iskolai végzettsége között mérsékelt pozitív összefüggés tapasztalható; a magasabb iskolai végzettség átlagban jobb eredményhez vezetett. A parciális korrelációs együttható értéke, miután kizárjuk az apa iskolai végzettségének hatását, valamint a pontszám és az apa iskolai végzettsége között, miután kizárjuk az anya iskolai végzettségének hatását, statisztikailag magasán jelentős. Emellett arra is következtethetünk, hogy az apa iskolai végzettségének hatása jelentősebb a szövegértési teljesítményre nézve, mint az anyáé. Ezután a korrelációs számítás „folytatásaként” a regresszióanalízis során szintén megállapíthatjuk, hogy az anya és az apa iskolai végzettsége külön-külön és együttesen is jelentősen hatnak a szövegértési teszt-eredmény alakulására pozitív irányban: a magasabb iskolai végzettség magasabb pontszámot eredményez. A t-értékek is ugyanezt a tényt igazolják. A kapcsolat erősségét a többszörös korrelációs együttható is mutatja, valamint a többszörös determinációs együttható is tükrözi, hogy tendencia van afelé, hogy a szülők

iskolai végzettsége pozitívan hat a tanulók szövegértési teljesítményére. Vagyis a kutatás 2. alhipotézise beigazolódt.

c) A tömb-, a szórvány- és a szigetmagyarság területén élő 4. osztályos lány- és fiútanulók szövegértési teljesítményét jellemző statisztikai adatokat és mutatókat összevetve jellemző különbségeket állapíthatunk meg, és következtetéseket vonhatunk le. Az empirikus kutatás során – a mintát illetően – a feltárt középértékek és szórások, valamint a t-próba értéke alapján megállapíthatjuk, hogy a lányok szövegértési teljesítménye statisztikailag magasán jelentősen nagyobb, mint a fiúké. Ezt az eredményt támasztja alá a grafikus kimutatás is. Azaz a kutatás 3. alhipotézise nem igazolódt be.

d) A szövegértési képesség felmérésére elbeszélő (folyamatos) – élményszerző és információszerző –, valamint dokumentum típusú, nem folyamatos szövegek szolgálnak a kutatás során. A szövegtípusok megkülönböztetésének nagy jelentősége van, hiszen ezek vizsgálatával árnyaltabb képet kapunk az olvasásteljesítményről, ugyanis más-más olvasási, szövegértési utat jár be az olvasó a különböző szövegek feldolgozása, értelmezése során. E műfajok tehát a teljesítmények elkülönítésében is megjelennek. A szöveg értelmezése nyitott és zárt típusú kérdések megoldásával, explicit módon kifejezett információk visszakeresésével, valamint implicit módon adott információ feltárásával történik. A szövegértési tesztben a nem lineáris, multimediális, dokumentum típusú szöveg is (diagram, plakát, táblázat, képregény) megjelenik. Jellemzője, hogy nem a műfajnak vagy a témának van meghatározó szerepe, hanem a szöveg formájának, elrendezésének. Az empirikus kutatást követően kijelenthetjük, hogy a tesztfeladatokra és -kérdésekre adott helyes és helytelen válaszok aránya nagymértékben függ a szövegtípustól, melyhez kapcsolódnak. A mindennapi pedagógiai gyakorlatban még mindig az elbeszélő jellegű (folyamatos) szövegek vannak előtérben. A közelmúltban ugyan az ismeretterjesztő szövegek is megjelentek anyanyelvi olvasókönyveinkben, viszont a dokumentum típusú (nem folyamatos) szövegek elenyésző mértékben vannak jelen tankönyveinkben. Az ilyen jellegű szövegek esetében (pl. táblázat – menü –, plakát stb.) még az explicit módon kifejezett információ visszakeresése (a szöveg azonnali és automatikus megértése, akár tény, adat azonosítása) is nehéz feladatnak bizonyult a tanulók számára.

Emellett megállapíthatjuk, hogy az implicit módon kifejezett információkra történő következtetés szövegtípustól függetlenül nehézkesen ment, amit a feladatok megoldásának százalékarányai egyértelműen bizonyítanak. Legyen szó akár a szöveg témájának felismeréséről, azonosításáról (a szöveg különböző pontjain elhelyezkedő információk alapján), a szöveg különböző részeiből gyűjtött gondolatok integrálásával, összefoglalásával; avagy táblázat kitöltéséről adatok, meghatározások (állító mondatok) alapján, azaz szövegből grafikus ábrába

történő kódolásról. Ugyanez a helyzet, ha a megfogalmazott tények alapján általánosítva, azaz megadott mondatokból kiolvasható állítás megjelölése történik. Nem beszélve arról, amikor induktív következtetés útján az egyes információkból következtetünk az általános törvényszerűségekre, amely egyúttal az egyedi esetek (információk) magyarázata is. Akkor sem nyújtottak jobb teljesítményt a tanulók, amikor a szöveg explicit módon kifejezett információi alapján szintézisre került sor, vagy amikor a szöveg történetének summázatát adó szólás, frazeológiai egység kiválasztásáról, azonosításáról volt szó; a frazémák, frazeológiai egységek értelmezése, a metaforikus jelentéstartalom kibontása is komoly gondot okozott a tesztírás során.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a kutatás 4. alhipotézise beigazolódott: A különböző típusú szövegekhez kapcsolódó feladatok megoldási arányai eltérést mutatnak. Azaz a kérdésekre adott helyes és helytelen válaszok százalékaránya nagymértékben függ a szövegtípustól, melyhez kapcsolódnak.

e) Az olvasási szokásokat felmérő kérdőív alapján – a tömb-, a szórvány- és a szigetmagyarság területét tekintve – szintén jelentős következtetéseket vonhatunk le. Az utóbbi évtizedekben világszerte a nyomtatott (papíralapú), szépirodalmi szövegek olvasásának térvesztését, tekintélyének csökkenését tapasztaljuk, és ezt a tényt sajnos a jelen kutatás eredményei is alátámasztják, igazolják.

A kutatás során alkalmazott olvasási szokásokat felmérő kérdőív alapján megállapíthatjuk, hogy a 4. osztályos tanulók leggyakoribb szabadidős tevékenysége az együttlét a barátokkal, valamint a szabadban történő játék, kirándulás. A számítógépezés a 3. helyre került, az olvasás pedig a 4. helyen hajszálnyival előzi meg a televíziózást.

Láthatjuk tehát, hogy a média megváltoztatta a szabadidő eltöltésének hagyományos struktúráját, amelyben az olvasásnak kitüntetett szerepe volt. A televízió, a mozi, a videojáték, a számítógép, az internet az információszerzés új lehetőségeit nyitotta meg, melyben a képi és szöveges információk aránya az utóbbi kárára mozdult el. A szöveg már csak kiegészítője a vizuális információknak. Az információk feldolgozásának mélysége is alapvetően megváltozott. Gyors befogadás, majd gyors felejtés. Ezek a tendenciák csökkentik az elmélyült, értő olvasás, az irodalmi művek tartós befogadásának esélyeit. A pedagógusoknak ez az „elidőzés” tanítása az alapvető feladatuk.

A mostani kutatás alapján megállapíthatjuk, hogy a 4. osztályos tanulók 45,88%-a időnként olvas könyvet (negyedévente legalább egyet), míg a tanulók 36,13%-a nyilatkozott úgy, hogy rendszeresen olvas, azaz havonta legalább egy könyvet. Ez az adat 4. osztályban igen biztató, azonban köztudott, hogy 15–16 éves korig ez az arány sajnos jelentős mértékben romlik. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk a nagyon ritkán (évente egy könyvet) olvasók arányát is, amely

a minta 18,00%-a, és amely a pedagógusok számára intő jel lehet, az olvasóvá nevelés fontosságára hívja fel a figyelmet. Emellett az olvasás változó arca, arcu-
lata van kirajzolódóban a kedvelt, az olvasott műfajokat, az olvasmányszerkezetet
illetően is. A jelen kutatás adatai szerint a 4. osztályos tanulók közül legtöb-
ben (azaz 37,50%-uk) kalandos történetet, fantasztikus regényt olvasnak, 18,75%-uk
ismeretterjesztő könyveket, míg 12,50%-uk pedig internetes oldalakat böngész.
Ugyanakkor a tanulók a meseregényt, a történelmi regényt, valamint az egyéb
műfajt (képregényt, rémtörténetet, horrort) kevésbé kedvelik.

A kapott kutatási eredmény egybecseng Ábrahám Mónika megállapításával,
miszerint a 12–14 éves fiúknál és lányoknál egyaránt a kalandregény a legnépsze-
rűbb műfaj, amely kielégíti a történés, cselekvés iránti igényüket, és az olvasóvá
nevelés hatékony eszköze lehet (ÁBRAHÁM 2006). Petry Annamária pedig már
arra is rávilágít, hogy az olvasás minősége, szerepe megváltozott napjainkban.
Az olvasás – az elmélyülés helyett – az érzelmek, a fantázia viszonylag felszínes
cselekményvilágába való menekülés tere lesz, a „ponyvaszerű” olvasmányoké.
Nagy Attila is a szórakozás fontos szerepére utal olvasás-definíciójában, vagyis
az olvasás szórakozás-funkciója lett a domináns (PETRY 2012).

Az olvasási szokásokat felmérő kérdőív azt mutatja, hogy – a tömb-, a szór-
vány- és a szigetmagyarságot tekintve – a 4. osztályos tanulók legnagyobb része
a gyermeklapok közül az *Operenciát*, a *Jó Pajtást* és a *Mézeskalácsot* olvassa. A
Panda Peti, a *Szivárvány* és az egyéb kategória szerényebb mértékben van jelen
az olvasott gyermeklapok felsorolásában, azaz kevésbé olvasott. Ugyanakkor
megnyugtató az a tény, hogy a tanulók 88,00%-a, azaz 800 tanuló közül 704
tagja valamelyik könyvtárnak, vagy az iskolainak vagy a városi (közművelő-
dési) könyvtárnak. A tanulóknak csak 12,00%-a (96 tanuló) nem tagja egyik
könyvtárnak sem.

Kutatásom eredményei alapján a 4. osztályos tanulók 41,50%-a havonta
egyszer vagy kétszer látogat el a könyvtárba, míg 25,88%-uk évente néhány
alkalommal. Ezt a két százalékarányt összesítve már biztató adat (67,38%)
áll rendelkezésünkre. Az pedig, hogy 171-en heti egy-két alkalommal járnak
könyvtárba, további pozitív jelenség. Csak 90-en nyilatkoztak úgy, hogy nem
járnak könyvtárba.

A felgyorsult élet mindenkire hatással van. A szülők esetében ez hatványo-
zottan felelősségvonzattal jár, hiszen az, hogy mit látnak életükből gyerekeik,
példaadó szereppel bír. Vagyis a legfontosabb mikrokörnyezet a család: megha-
tározó, hogy lát-e otthon olvasó felnőttet a gyerek, milyen a család értékrend-
je, olvasnak-e újságot, könyvet, folytatnak-e erről beszélgetést gyerekeikkel. A
PIRLS-vizsgálat szerint a szülők olvasáshoz való viszonya minden országban
befolyásolja a szövegértési teljesítményt, az olvasni szerető szülők gyermekei

szignifikánsan magasabb eredményt értek el, mint azok a tanulók, akiknek a szülei nem szeretnek olvasni (BALÁZSI et al. 2012). A jelen kutatás alapján a tanulók 26,00%-ának az édesanyja, 23,63%-uk barátja, barátnője, osztálytársa, míg a tanulók 21,13%-ának a nagyszülei különösen szeretnek olvasni. Az édesapja a tanulók 10,38%-ának, a rokona 7,63%-ának, a testvére pedig 11,25%-ának szeret olvasni.

Megállapíthatjuk, hogy az empirikus kutatás 5. alhipotézise beigazolódott. A média alapvetően megváltoztatta a szabadidő eltöltésének hagyományos struktúráját, valamint az olvasás változó arculata van kirajzolódóban az olvasott műfajokat, az olvasmányszerkezetet illetően.

Az olvasási szokásokat feltérképező kérdőív eredményei a nemzetközi és az anyaországi kutatásokkal összhangban olvasási kultúránk védelmére, törekeny voltára engednek következtetni, annak védelmére szólítanak fel bennünket, pedagógusokat. Célunk az olvasóvá nevelés, olvasóink szüntelen motiválása, ösztönzése. A tét ugyanis óriási: gondolkodásunk, létünk megőrzése.

A szövegtípusokat illetően - az utóbbi időben - a képkultúra által formált és kulturális vírusként terjedő internetes mémek (metaforikus jelentést hordozó multimediális szövegek, feliratozott képek) kerültek tudományos kutatásom homlokterébe. További kutatás tárgyát képezhetik e sajátos kép-szöveg konglomerátumoknak, „kulturális törmelékeknek”, nyilvános produktumoknak a kategóriái, valamint értelmezésük mikéntje, például a Z generáció számára. A multimediális szövegek közül a reklámok, sőt a reklám mémek, a digitális szövegek értő olvasásának kutatása, mérése online környezetben kihívást jelenthetne a jövőben. De a képregények értő olvasásának lehetőségeit, a kreatív-produktív gyakorlatok alkalmazását is érdemes lenne tanulmányozni. További tankönyvelemzések, szövegnyelvészeti kutatás által változhatnak a tankönyvek minősége, funkcionális taneszközzé válhatnak.

Irodalom

- ÁBRAHÁM Mónika 2006. 12-14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai = *Új Pedagógiai Szemle* 1. URL: <<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00099/2006-01-ta-Abraham-12.html>>. Letöltve: 2015. május 5.
- BALÁZSI Ildikó-BALKÁNYI Péter-BÁNYI Ilona-SZALAY Balázs-SZEPESI Ildikó 2012. PIRLS és TIMSS 2011. *Összefoglaló jelentés a 4. évfolyamos tanulók eredményeiről*. Budapest, Oktatási Hivatal
- PETRY Annamária 2012. „Olvasni vagy nem olvasni: az itt a kérdés.” Diagnózis és jövőkép az olvasásról a 21. század elején = *Irodalomismeret online* 4. URL: <http://www.irodalomismeret.hu/files/2012_4/petry_annamaria.pdf>. Letöltve: 2015. június 6.

Marta TERTELI TELEK

RAZVIJANJE SPOSOBNOSTI KREATIVNOG ČITANJA RAZLIČITIH TIPOVA TEKSTOVA U NASTAVI MAĐARSKOG JEZIKA

Doktorska disertacija se bavi metodama i procesima kojima se razvija čitanje sa razumevanjem. Ukazuje na uslove i faktore razumevanja teksta. Prikazuje pojavne oblike deficita u razumevanju teksta, a otkriva i njihove razloge. Autorka analizira strategije razvijanja čitalačke pismenosti sa razumevanjem različitih tipova tekstova počev od beletristike (bajki i poezije), preko naučno-popularne literature (udžbenika) do adekvatnog tumačenja multimedijalnih, pa i digitalnih tekstova. Pored toga spominje kreativno-produktivne vežbe, ilustruje njihovu ulogu, značaj u stvaranju značenja, prikazuje mehanizam za postizanje efekata kod vežbi kreativnog pisanja i bavi se metodikom vaspitavanja čitalaca.

U doktorskoj disertaciji, nakon razmatranja teoretsko-metodološke osnove čitanja sa razumevanjem različitih tipova tekstova sledi prezentacija rezultata empirijskog istraživanja sprovedenog u Vojvodini i kvantitativna i kvalitativna analiza statističkih podataka. Koristeći metode deskriptivne, istorijske, statističke i teorijske analize doktorska disertacija daje uvid u nivo razvoja učenika 4. razreda osnovne škole – na teritorijama gde Mađari žive homogeno, u rasejanju ili u izolovanim zajednicama –, što se tiče sposobnosti razumevanja teksta, odnosno njihovih čitalačkih navika. Disertacija može poslužiti kao osnova za dalja istraživanja, dajući podlogu za komparativne analize.

Ključne reči: kreativno čitanje, metodika vaspitanja čitalaca, razumevanja različitih tipova tekstova, nastava mađarskog jezika, Vojvodina

Márta TÖRTELI TELEK

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE READING OF TEXTS WITH A DIFFERENT TYPE IN NATIVE LANGUAGE TEACHING

The doctoral dissertation examines the methods, procedures enhancing text comprehending reading. It sheds light on the components and conditions of text comprehension. Presents the forms of manifestation of text comprehending deficits, and brings their reasons to light. By analysing the development strategies of comprehending reading of texts with different type, the author starting from the literary texts (from the tale and the poem), through the educational (course book) ones gets to the adequate interpretation of multimedia and digital texts. Meanwhile, she flashes the creative-productive practices by illustrating their role, significance in meaning creation, presents the mode of action of the creative writing practices, and touches upon the methodology of educating for reading.

In the doctoral dissertation, the theoretical-methodological establishment of comprehending reading of different type of texts is followed by the presentation of the results of the empirical research, respectively the quantitative and qualitative analysis of the statistical data. By the descriptive, historical, statistical and theoretical analysis, the doctoral dissertation draws a picture – on the areas predominantly inhabited by ethnic Hungarian population (compact areas), the diaspora environment, and on scattered areas – with regard to the primary school fourth grade students, on the development level of text comprehending ability, and maps the reading habits as well. The dissertation may serve as the basis of additional researches, providing the basis for comparative analyses.

Keywords: creative reading, the methodology of educating for reading, text comprehension, native language teaching, Voivodina